

**Masarykova univerzita
Filozofická fakulta**

Archivnictví
Dějiny archivnictví I.

Brno 2015

Aneta Čepičková, 361 843

Dr. Jaroslav Prokeš – archivář, historik, učitel

KOLLMANN, Josef: Dr. Jaroslav Prokeš, archivář, historik, učitel: Medailón k 100. výročí narození. In *Archiváři: sborník studií PhDr. Josefa Kollmanna vydaný při příležitosti jeho nedožitých 90. narozenin*. 1. vyd. Praha: Národní archiv, 2010. S. 223–260. ISBN 978-80-86712-81-9.

Dr. Jaroslav Prokeš se narodil 11. ledna 1895 v Kněžicích, v letech 1905–1913 vystudoval reálné vyšší gymnázium v Novém Bydžově a poté začal studium na Filozofické fakultě Karlovy univerzity, kde se věnoval historii, pomocným vědám historickým, českému jazyku, české literatuře, filozofii a později také zeměpisu. Nejvíce se ovšem věnoval českým dějinám a úsekům všeobecných dějin, které se týkaly i českých dějin. V dubnu roku 1917 složil učitelskou zkoušku pro nižší stupeň středních škol pro obor dějepis-zeměpis a v září téhož roku nastoupil své první místo jako suplující profesor na reálném gymnáziu v Berouně, kde vyučoval dějepis a češtinu. 26. ledna 1918 získal doktorát z filozofie a 16. prosince 1918 aprobaci k vyučování dějepis a zeměpisu na vyšších středních školách. V této době se podílel na založení krajinského berounského časopisu *Nové Proudý*, v němž pak uveřejňoval drobné politicko-historické články. V září 1918 byl přeložen z gymnázia v Berouně na státní reálku ve Vršovicích, kde působil pouze půl roku, jelikož 1. dubna 1919 nastupuje jako archivář do Archivu ministerstva vnitra.

Jeho první prací v archivu byla pravděpodobně katalogizace spisů starého českého místodržitelství z doby před rokem 1748. Ale kvůli převratové době se dlouho nemohl věnovat vnitřním archivním pracím a podílel se na třech mimořádných úkolech. Prvním úkolem byla spolupráce na vytvoření místopisného názvosloví. Jednalo se zejména o systematickou revizi názvů obcí a osad a o vyjádření při jejich změnách. Kvůli tomuto úkolu byl dr. Prokeš odvolán i z Vídně, kde pracoval na archivní rozluce.

Právě archivní a spisová rozlučka ve vídeňských archivech a registraturách byla druhým úkolem, kterým byl pověřen Archiv ministerstva vnitra. Dr. Prokeš se zúčastnil již první expedice vyslané v listopadu 1920, kdy jeho hlavním úkolem byla rozlučka fondu České dvorské kanceláře, který byl tehdy rozptýlen na více místech, a tudíž bylo potřeba jednotlivé části spojit a provést rekonstrukci fondu. Na tomto úkolu pracoval až do konce roku 1925, vedle toho také například provedl rozlučku Válečného dohledacího úřadu, podílel se na rozluce dvorské komory a pracoval v Domácím, dvorském a státním archivu na Valdštejnově korespondenci.

Po tomto úkolu převzal rozlučku složitého fondu „Böhmen, Mähren, Schlesien“, kterou dokončil v roce 1930.

Třetí mimořádnou událostí byla tzv. silniční akce, kdy ministerstvo veřejných prací požádalo o zjištění, kdo u nás nesl v předběřnové době náklad na stavbu státních silnic, jelikož rakouská strana za ně požadovala na našem státě náhradu. Pracovníci archivu dokázali, že náklad na silnice nenesl stát, ale vrchnosti a poddaní a rakouský nárok byl odmítnut.

Velmi činný byl také ve vědecké práci. Mezi jeho studie patří například „Přehled sociálních poměrů a snah v době husitské“, „K počátkům Mistra Jana Rokycany“, příspěvky k moravským dějinám po bitvě na Bílé hoře, v roce 1925 vydal knihu „Základní problémy českých dějin“ a jeho nejdůležitější práce, z dějin husitského hnutí „Mistr Prokop z Plzně: Příspěvek k vývoji konservativní strany husitské“, vydaná roku 1927.

Účastnil se učitelských kursů a v letech 1924-1930 přednášel české dějiny na Vyšším ukrajinském pedagogickém ústavu. 13. dubna 1928 se stal soukromým docentem československých dějin a 21. srpna 1935 byl jmenován bezplatným mimořádným profesorem českých dějin. V roce 1932 převzal po svém příteli, profesoru Novotném, přednášku „Prameny k českým dějinám“ na Státní archivní škole, kde od roku 1941 přednášel také o archivnictví. O rok později byl jmenován jejím ředitelem a zůstal jím až do konce války.

Mezitím také stoupala jeho služební dráha v archivu, kde se od třicátých let stále více podílel na řízení archivu vedle dr. Klicmana, po jehož odchodu do výslužby, byl 28. června 1934 jmenován jeho ředitelem. Za Klicmanova vedení prodělal archiv velký vzestup, ale stále ještě zůstávaly nedostatky ve vnitřních archivních pracích. Již za doby zastupování ředitele zavedl Jaroslav Prokeš tzv. správcovství archivních fondů, za které učinil odpovědné

jednotlivé archiváře. Tento systém se rozšířil do celého našeho archivnictví. Odbornou agendu pak rozdělil na referáty, jež přidělil jednotlivým pracovníkům. Prosadil též používání archivních krabic.

Dále se zasloužil o pořádání a inventarizaci archivu, když roku 1935 přidělil jednotlivým zaměstnancům fondy ke zpracování a vydal závazné směrnice pro inventarizaci a katalogizaci jednotlivých druhů archivního materiálu, stanovil stereotypní značky pro názvy jednotlivých fondů a zavedl jejich obligatorní užívání. Po dvou letech byl zveřejněn první předběžný výsledek soupisu **Přehled fondů archivu ministerstva vnitra**. Do pokračování prací zasáhla druhá světová válka a v září 1938 byly evakuovány nejcennější fondy a archiválie do připraveného krytu na Moravě, čímž byly práce přerušeny, a tento přehled zůstal až do vydání *Průvodce po Ústředním archivu ministerstva vnitra* roku 1952 hlavní informací o archivu.

Zároveň s tímto pořádáním se zabýval archivem samým a jeho dějinami. V roce 1935 vydal studii „Archiv ministerstva vnitra v Praze v letech 1918–1934“, ale zmínil i dějiny od nejstarší doby. Poté uveřejnil studie „Archiv ministerstva vnitra a vědecké bádání 1 a 2“, zprávu o činnosti archivu za léta 1935–1937 a studii „Jan Hulakovský, archivář pražského guberniálního archivu“. Dr. Prokeš v těchto pracích uveřejnil v průběhu čtyř let více poznatků o archivu, než o něm bylo napsáno za celou jeho dlouhou historii.

Jeho dalším cílem byla výstavba nové budovy archivu, kdy úspěšně překonal mnoho překážek, ale začátek stavby nakonec zastavilo ministerstvo obchodu a poté další problémy s umístěním.

V roce 1942 byl navíc dr. Prokeš odvolán z funkce ředitele, takže již neměl pravomoc, aby se snažil o provedení stavby. Nová archivní budova byla podmínkou k tomu, aby mohl být zřízen **Ústřední státní archiv**, který měl být podle Prokešových představ základem budoucí archivní organizace v našem státě.

Současně se snahou o vznik nové budovy usiloval o vypracování osnovy archivního zákona, jelikož otázka českého archivnictví stále nebyla vyřešena. Podle jeho názoru měl archivní zákon zejména zabezpečit ochranu písemných památek, ať již v archivu či mimo, kdežto otázku organizace kladl až na druhé místo.

První pokus o vypracování a přijetí zákona, na kterém měl dr. Prokeš velký podíl, probíhal v letech 1935–1938, ale z důvodu politické situace nebyl úspěšný. První část návrhu se týkala ochrany písemných památek a druhá část archivů. Kvůli změně politické situace po

Mnichovu, musel být návrh přepracován a přizpůsoben říšskému archivnictví, a proto dr. Prokeš tehdy od věci ustoupil.

Okupace přerušila, popřípadě zpomalila, hlavní práce v archivu a přibyly mimořádné úkoly. Od poloviny října 1938 byla pro spisovou rozlukou s Německem a Polskem ustanovena u ministerstva vnitra delimitační komise V., jejímž místopředsedou byl jmenován dr. Prokeš, ale ve skutečnosti ji však vedl. V roce 1939 si říšský protektor vynutil tzv. odčinění archivní a spisové rozluky s Rakouskem z roku 1920 a v čele české archivní komise stanul dr. Prokeš.

V březnu 1939 převzal archiv Ruský zahraniční historický archiv, k němuž byly přičleněny Ukrajinský kabinet a Běloruský archiv. Dále pak archiv převzal dokumenty zrušeného ministerstva zahraničních věcí a dokončen byl také svoz registratur krajských úřadů a okresních soudů. Pro nový materiál získal archiv dvě budovy a byl zvýšen počet zaměstnanců. Díky organizačním schopnostem dr. Prokeše archiv tyto mimořádné úkoly zvládl.

Nahrazování českých úředníků německými se nevyhnulo ani Archivu ministerstva vnitra a 29. srpna 1942 byl do jeho čela dosazen archivní referent Úřadu říšského protektora dr. Oskar Horst Swientek, jehož zástupcem se stal dr. Prokeš. V této době se stáhl do pozadí a býval často nemocen. Aktivně se však účastnil domácího odboje.

Ve dnech pražského povstání se pravděpodobně opět ujal vedení archivu, ale dne **10. května 1945** se do archivu dostavil univerzitní profesor **Josef Borovička**, který byl Českou národní radou pověřen zajištěním a prozatímní správou Archivu ministerstva. K tomuto rozhodnutí České národní rady neexistují žádné doklady a je nanejvýš možné, že byla proti dr. Prokešovi připravována konspirace již delší dobu. Vystupovala proti němu především krajní levice (dr. Pachta či dr. Čejchan) a demokratický střed (prof. Borovička a prof. Vojtíšek). Jejich motivy jsou nejasné, roli mohla hrát závist nad jeho úspěchy. Byla mu například vyčítána především úslužnost a horlivost vůči Němcům, soukromé společenské styky s Němci, neobstarání vhodného umístění archivu, špatná organizace a evidence archiválií a mnoho dalšího.

I přes rozsáhlou obhajobu, řadu svědectví a závěrů prezidia ministerstva vnitra, které pro něj nedopadlo nejhůře, byl dnem 30. září 1945 přeložen do trvalé výslužby. Souběžně s projednáváním žalob proti němu na ministerstvu vnitra, se proti němu vedlo i řízení u trestní komise nalézací č. 3 Ústředního národního výboru hlavního města Prahy, kde žaloba uváděla v podstatě stejné důvody. Výsledkem řízení bylo, zproštění viny ve všech bodech.

Nicméně vrátit se do archivu a na univerzitu mu nebylo dovoleno a měl problém sehnat zaměstnání, kvůli vlivným intervencím jeho odpůrců. Nadále se však věnoval práci na

dějinách města Prahy. Nervové vypětí a zděděná nemoc cukrovka vedly ke zhoršení jeho zdravotního stavu a smrti **30. března 1951**, kterou se předčasně uzavírá Prokešovo rozsáhlé literární dílo, které čítá 346 titulů. Do roku 1928 se věnuje husitské tematice, pak novějším dějinám.

Podrobněji o jeho díle: Milada Sekyrková: Život a dílo archiváře a historika Jaroslava Prokeše. SAP 39, 1989, 395-465. (obsahuje bibliografii Prokešových prací)

Z díla Dr. Jaroslava Prokeše:

Protokol vyšlé korespondence kanceláře českých direktorů z let 1618-1619 (SAMV 8)

Bílá hora , její příčiny a následky. Praha 1934

Redigoval sborník - *Doba bělohorská a Albrech z Valdštejna*

Úřední antisemitismus a pražské ghetto v době pobělohorské. Ročenka Společnosti pro dějiny Židů 1, 1929.

Soupis pražských židů z roku 1729. Ročenka Spdž 6, 1932.

Novobydžovské ghetto a tzv. sekta bydžovských izraelitů. Ročenka Spdž 8, 1936.

K 250. výročí selského boje za restituci předbělohorských poddanských práv a povinností v Čechách. (ČDV 17, 1930; Věstník Českého zemědělského musea (dále VČZM) 3, 1930.

Literatura o sv. Václavovi I., II., III. (ČDV 16-17, 1929-1930 a VČZM 2-3, 1929-1930.

K svatováclavské literatuře jubilejního 1929. (ČNM 104, 1930).

Kníže sv. Václav (ČDV 16, 1929 a VČZM 2, 1929)

Marie Terezie a přípravy k české korunovaci (Friedrichův sborník, 1931)

Aféra Seibtova r 1779 (Novotného sborní Českou minulostí, 1929).

Učená společnost česká a vláda roku 1784. (Jubilejní výroční zpráva KČSN za rok 1934).

Z těžké doby Matice české 1850-1860. ČNM 105, 1931.

Prameny k vojenským dějinám v archivu ministerstva vnitra. Vojenské rozhledy 16, 1935.

Přehledy nojnovějších českých dějin – první přehledné dílo napsané po Denisovi: shrnul dosavadní poznatky a doplnil nové ze svého bádání

Doba nová 1648-1780. Československá vlastivěda 4, Dějiny 1933.

Doba nová 1781-1914.

Doba nejnovější 1914-1918. Československá vlastivěda, Doplněk I, 1934.

Literatura dějepisná. Československá vlastivěda, 10, Osvěta – pojednání o současné historiografii od osvícenství po současnost, odvážné

Habsburkové a Hohenzollernové v prvním zápase. In: Josef Šusta: Dějiny lidstva od pravěku k dnešku sv. 6, 1939. (doba Karla VI. – Josefa II.)

Dějiny Prahy I. Praha 1948. (přístupnou formou pro širokou veřejnost, dovedeno do 1547).

Druhý svazek nevyšel – rukopis ztracený